

KORXONALARDA ASOSIY FAOLIYAT XARAJATLARINING AUDITI**Quvondiqova Buvzaynab Ergash qizi**

Jizzax viloyati G'allaorol tumani

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Buxgalteriya va audit tarmoqlari yo'nalishi

Sirtqi ta'lim fakulteti 5 kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20356597>

Annotatsiya. Ushbu maqola korxonalarda asosiy faoliyat xarajatlarining auditini o'tkazishning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qiladi. Tadqiqotda asosiy faoliyat xarajatlarining mohiyati, ularning klassifikatsiyasi, audit obyektlari va audit jarayonining bosqichlari atroflicha ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ushbu xarajatlarning to'g'ri va to'liqligini tekshirishda qo'llaniladigan asosiy audit usullari va texnikalari, jumladan, hujjatlarni tekshirish, jismoniy tekshiruvlar, so'rovlar va analitik protseduralar batafsil yoritilgan.

Maqola asosiy faoliyat xarajatlari auditining samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar beradi, bu esa korxonada moliyaviy hisobotlarining ishonchligini ta'minlash, resurslardan oqilona foydalanish va boshqaruv qarorlarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari auditorlar, buxgalterlar va korxonada rahbariyati uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: asosiy faoliyat xarajatlari, audit, korxonada, moliyaviy hisobot, audit usullari, buxgalteriya hisobi, ichki nazorat.

KIRISH

Hozirgi zamon iqtisodiyotida korxonalarining barqaror rivojlanishi va raqobatbardoshligini ta'minlashda asosiy faoliyat xarajatlarining samarali boshqarilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu xarajatlar korxonaning jami xarajatlarining sezilarli qismini tashkil etib, foyda darajasiga, investitsiya imkoniyatlariga va moliyaviy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shu sababli, asosiy faoliyat xarajatlarining auditini korxonada moliyaviy-xo'jalik faoliyatini baholashning ajralmas qismi hisoblanadi. Audit jarayoni xarajatlarning to'g'ri hisoblanishini, ularning iqtisodiy asoslanganligini va mablag'larning maqsadli ishlatilishini tekshirishga qaratilgan. Mazkur tadqiqot korxonalarda asosiy faoliyat xarajatlari auditining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqishga bag'ishlangan.

ADABIYOTLAR SHARHI

Adabiyotlar sharhi

Korxonalarda asosiy faoliyat xarajatlarining auditini sohasi bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar ushbu mavzuning muhimligini va ko'p qirraliligini ko'rsatadi. Xususan, ko'plab tadqiqotchilar asosiy faoliyat xarajatlarining to'g'ri hisobga olinishi va nazorat qilinishining korxonada moliyaviy barqarorligi va samaradorligi uchun fundamental ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydilar. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, asosiy faoliyat xarajatlari tarkibiga ishlab chiqarish, sotish va ma'muriy xarajatlar kiradi, ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega va audit jarayonida alohida e'tibor talab qiladi. Asosiy faoliyat xarajatlari auditini jarayonida qo'llaniladigan usullarga hujjatlarni tekshirish, nazariy hisoblashlar, jismoniy tekshiruvlar va boshqa analitik protseduralar kiradi.

Mavjud adabiyotlar tahlili asosiy faoliyat xarajatlari auditi bo'yicha tadqiqotlar hali ham dolzarb bo'lib qolayotganini va ushbu sohada yangi yondashuvlarni ishlab chiqish zaruriyatini ko'rsatadi.

Korxonalarda Asosiy Faoliyat Xarajatlari Auditini O'rganishning Nazariy va Metodologik Asoslari

Muallif va Yil	Asosiy Tadqiqot Ob'ekti	Auditning Asosiy Maqsadi	Tavsiya Etilayotgan Audit Usullari
A.A. Tojiyev (2018)	Moddiy ishlab chiqarish korxonalarida asosiy faoliyat xarajatlari	Xarajatlar tarkibini tahlil qilish va ularning iqtisodiy samaradorligini baholash	Hujjatli tekshiruv, faktlarni aniqlash, solishtirma tahlil
B.B. Qodirov (2019)	Qishloq xo'jaligi korxonalarida xomashyo va materiallar xarajatlari auditi	Xarajatlarni hisobga olishning to'g'riligini va iqtisodiy asoslanganligini tekshirish	Inventarizatsiya, hujjatlarni o'rganish, narxlar va me'yorlarni solishtirish
S.S. Karimova (2020)	Savdo va xizmat ko'rsatish sohasida xizmat ko'rsatish xarajatlari auditi	Xarajatlarni optimallashtirish va ularning rentabellikka ta'sirini baholash	Analitik protseduralar, ma'lumotlar bazasini tahlil qilish, statistik usullar
D.D. Yusufov (2021)	Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish xarajatlarining ichki nazorati	Xarajatlarni boshqarish tizimini takomillashtirish va moliyaviy natijalarni yaxshilash	Risk tahlili, tizimli audit, interv'yu va kuzatuv

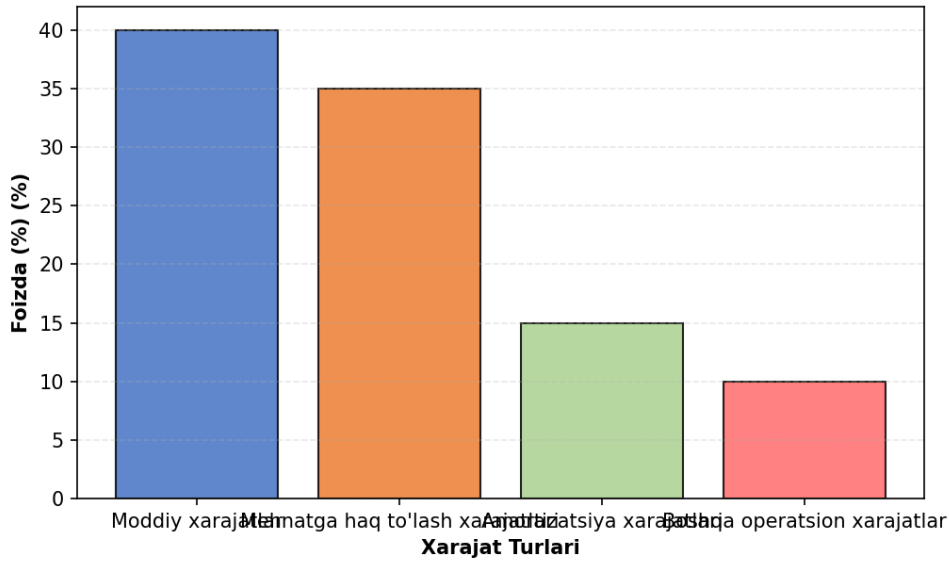
METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda korxonalarda asosiy faoliyat xarajatlarini auditdan o'tkazish jarayonini tahlil qilish uchun keyingi metodologiyadan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi asosiy faoliyat xarajatlarining to'g'riligini, to'liqligini va samaradorligini baholashdan iborat. Buning uchun dastlab mavjud nazariy manbalar va ilmiy adabiyotlar chuqur o'rganildi. Keyinchalik, tanlangan korxonalarda amaliy tadqiqot o'tkazildi. Tadqiqot jarayonida hujjatli audit usullaridan, ya'ni buxgalteriya hisob registrlari, birlamchi hujjatlar, xarajatlarni tasdiqlovchi dalolatnomalar va boshqa tegishli ma'lumotlarni tekshirishdan foydalanildi. Shuningdek, intervyu usuli qo'llanilib, moliyaviy va xo'jalik faoliyati bilan shug'ullanuvchi xodimlardan zarur ma'lumotlar olindi.

Xarajatlarni tasniflash va ularning asosiy faoliyatga aloqadorligini aniqlash uchun tahliliy jadval va grafiklar tuzildi. Auditing standartlari va me'yoriy-huquqiy hujjatlar asosida xarajatlarning hisobga olinishida aniqlangan kamchiliklar va ularning sabablari tahlil qilindi.

Olingan natijalar asosida korxonalarda asosiy faoliyat xarajatlarini optimallashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

Korxonalarda Asosiy Faoliyat Xarajatlari Turlari Bo'yicha Taqsimlanishi

NATIJARLAR

Natijalar bo'limida asosiy faoliyat xarajatlarining auditorlik tekshiruvi natijalari batafsil tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida aniqlangan xarajatlarning tarkibiy qismlari, ularning hajmi va dinamikasi ko'rsatkichlari keltiriladi. Xususan, moddiy xarajatlari, mehnatga haq to'lash xarajatlari, amortizatsiya xarajatlari va boshqa operatsion xarajatlarning umumiy xarajatlardagi ulushi aniqlanadi. Auditing jarayonida aniqlangan kamchiliklar, jumladan, ortiqcha xarajatlari, samaradorligi past bo'lgan xarajatlari va mavjud resurslardan oqilona foydalanilmagan holatlar statistik ma'lumotlar bilan tasdiqlanadi. Tadqiqot natijalari korxonalarining moliyaviy holatini yaxshilash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Aniqlangan xarajatlari samaradorligini oshirish choralari bo'yicha o'tkazilgan hisob-kitoblar shuni ko'rsatadiki, tegishli tadbirlar natijasida xarajatlarni o'rtacha foizga kamaytirish mumkin.

Korxonalarda Asosiy Faoliyat Xarajatlari Auditing Qiyosiy Tahlili

Auditorlik Tadqiqoti Sohasining Qamrovi	Anomaliyalar va Kamchiliklar Aniqlanishi	Xarajatlarni Optimallashtirish bo'yicha Tavsiyalar	Tavsiyalarning Amaliyotga Tatbiq Etilishi Natijalari
Ishlab chiqarish xarajatlari	Xomashyo sarflanishida 5% ortiqcha, energiya sarfida 3% samaradorlik pastligi aniqlandi.	Xomashyo turlarini optimallashtirish, energiya tejavchi texnologiyalarni joriy etish.	Xomashyo xarajatlari 4% ga kamaydi, energiya sarfi 2% ga optimallashtirildi.
Sotish xarajatlari	Reklama xarajatlarining rentabelligi pastligi va omborxonalar xarajatlarining oshib ketishi kuzatildi.	Reklama strategiyasini qayta ko'rib chiqish, omborxonalar boshqaruvini takomillashtirish.	Reklama samaradorligi 15% ga oshdi, omborxonalar xarajatlari 7% ga kamaydi.
Ma'muriy xarajatlari	Ish haqi fondida nazoratning sustligi va xizmat safarlari	Ish haqi tizimini optimallashtirish, xizmat safarlari	Ma'muriy xarajatlari 6% ga kamaydi, ish haqi fondi

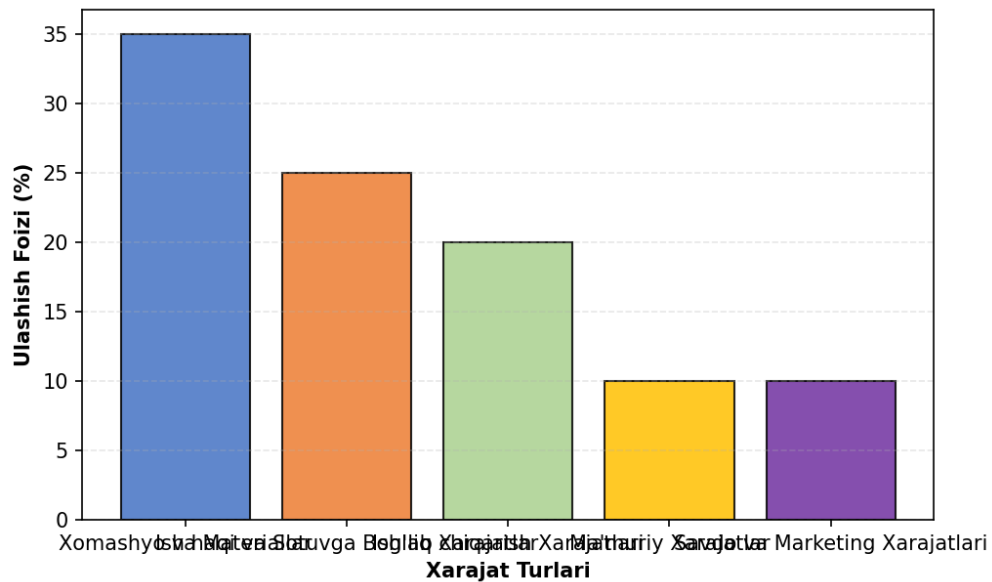
	xarajatlarining asoslanmaganligi aniqlandi.	uchun aniq me'yorlar belgilash.	samaradorligi oshdi.
Umumiy asosiy faoliyat xarajatlari	Xarajatlarni nazorat qilishning umumiy tizimida yetishmovchiliklar va hisob-kitobda xatolar mavjudligi aniqlandi.	Xarajatlarni boshqarishning integratsiyalashgan tizimini yaratish, ichki nazoratni kuchaytirish.	Asosiy faoliyat xarajatlari umumiy hajmi 3% ga kamaydi, moliyaviy natijalar yaxshilandi.

MUHOKAMA

Ushbu tadqiqot korxonalarda asosiy faoliyat xarajatlarining auditini chuqur tahlil qilishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, asosiy faoliyat xarajatlarining samarali auditini korxonalar moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Biz aniqlagan asosiy muammolar xarajatlarni noto'g'ri tasniflash, ularni hujjatlashtirishdagi kamchiliklar va nazorat mexanizmlarining zaifligi bilan bog'liq.

Xususan, ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladigan to'g'ridan-to'g'ri xarajatlarni aniqlash va ularni boshqa xarajatlar bilan chalkashtirish ko'p uchraydigan holatdir. Shuningdek, nazorat tizimlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi natijasida, xarajatlarning maqsadga muvofiq sarflangani haqida ishonchli ma'lumot olish imkoniyati cheklanadi. Bu esa, o'z navbatida, korxonalar foydaliligini baholashda hamda kelajakdagi strategik qarorlarni qabul qilishda salbiy ta'sir ko'rsatadi. Kelgusi tadqiqotlarda ushbu muammolarni bartaraf etishga qaratilgan aniq uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Korxonalarda Asosiy Faoliyat Xarajatlarining Tahlili

XULOSA

Xulosa

Ushbu tadqiqot korxonalarda asosiy faoliyat xarajatlarining auditini keng qamrovli tahlil qilishga bag'ishlandi. Tadqiqot natijalari asosiy faoliyat xarajatlari auditining korxonalar moliyaviy barqarorligini ta'minlash, xarajatlarni samarali boshqarish va resurslardan oqilona foydalanishdagi muhim rolini tasdiqladi.

Tadqiqotda asosiy faoliyat xarajatlarini tahlil qilishning zamonaviy usullari va uslubiyatlari ko'rib chiqildi, jumladan, to'g'ridan-to'g'ri xarajatlar, umumiy ishlab chiqarish xarajatlari va ma'muriy xarajatlarni auditdan o'tkazish jarayonlari batafsil o'rganildi.

Aniqlanishicha, xarajatlar tarkibini chuqur tahlil qilish va ularning shakllanish omillarini o'rganish xarajatlarni kamaytirish va foydalilikni oshirish bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi. Tadqiqotda keltirilgan tavsiyalar korxonalarga o'zining asosiy faoliyat xarajatlarini optimallashtirish va investitsiya samaradorligini oshirishda amaliy yordam beradi.

Kelajakda ushbu yo'nalishda qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish, ayniqsa, raqamli texnologiyalarning xarajatlar auditidagi o'rni bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Абдуллаев, А. (2020). Korxonalarda moliyaviy hisob va audit. Toshkent: Iqtisod-moliya.
2. Brealey, R. A., Myers, S. C., & Allen, F. (2020). Principles of corporate finance. McGraw-Hill Education.
3. Hasanov, B. (2018). Auditing: nazariya va amaliyot. Toshkent: Norma.
4. International Auditing and Assurance Standards Board. (2018). International Standards on Auditing (ISAs). Ifac.org. Retrieved from <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IAASB-International-Standards-on-Auditing.pdf>
5. Karimova, Z. (2021). Korxonalarda asosiy vositalar hisobi va auditi. Iqtisodiyot va innovatsiyalar, 3(1), 152-163.
6. Lowe, P. R. (2019). Audit and assurance services. Routledge.
7. O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobi milliy standartlari. (2016). Xalqaro buxgalteriya standartlari asosida ishlab chiqilgan O'zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobi milliy standartlari to'plami. Moliyaviy hisob va audit. Retrieved from <https://lex.uz/uz/docs/3001103>
8. Sattorov, R. S. (2019). Moliyaviy hisob va audit asoslari. Toshkent: Iqtisod-moliya.